

PrisonCloud voor gedetineerden. Grenzen aan digitale normalisering?¹

ERIC MAES^a
JANA ROBBERECHTS^b
KRISTEL BEYENS^c
LUC ROBERT^d

Panopticon, 40 (1), 29-45
© 2019 Maklu | ISSN 0771-1409 | January 2019

- ^a Senior onderzoeker, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), Brussel (Corresp.: eric.maes@just.fgov.be)
- ^b Doctoraatsonderzoeker, Vakgroep Criminologie, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Onderzoekslijn Penalty & Society, Vrije Universiteit Brussel
- ^c Hoogleraar, Vakgroep Criminologie, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Onderzoekslijn Penalty & Society, Vrije Universiteit Brussel
- ^d Doctor-assistent met hoofdzakelijk onderzoeksopdracht (BOF), Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), UGent en Visiting research fellow, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), Brussel

ABSTRACT

PRISONCLOUD FOR INMATES. LIMITS TO DIGITAL NORMALIZATION?

Digital media and technology are affecting our lives in profound ways. The ongoing digitalization has even been called a new industrial revolution. For a long time, prisons have been considered as total institutions. Social developments over time, however, opened them up to the outside. In this contribution we report on PrisonCloud, a digital platform recently introduced in some new-built Belgian prisons. We contextualize this development and compare with earlier, similar prison regime reforms, especially those during the post-World War II period, when access to radio, television, telephone and computers became progressively available for inmates. These outside developments entered into life behind bars on the basis of a fragile balance between principles of normalization and less eligibility and were also affected by security considerations. The question arises whether and how such debates play a role concerning the digitalization of prison regimes.

Keywords: PrisonCloud, digitalization, normalization, less eligibility

Kernwoorden: PrisonCloud, digitalisering, normalisering, less eligibility

1. INLEIDING

Nieuwe informatie- en communicatietechnologieën (ICT) zijn de laatste decennia in een sneltempo geïntroduceerd in alle domeinen van de samenleving. Digitalisering of de ‘*digital turn*’ wordt omschreven als een nieuwe industriële revolutie (ANDERSON, 2012). Meer en meer

¹ Dit artikel is het resultaat van een samenwerking tussen de Vrije Universiteit Brussel en het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie in het kader van een breder opgezet FWO onderzoeksproject ‘Digitalisering in de gevangenis’ (*Digitalisation in prison*) – FWO projectnr. Go24316N). De resultaten van het empirische onderzoek worden momenteel verwerkt en zullen aan bod komen in toekomstige publicaties.

wordt digitaal het nieuwe 'normaal'. Met de opmars van het digitale in onze samenleving ontstaan ook nieuwe breuklijnen en grenzen, bijvoorbeeld tussen de zogenaamde '*digital natives*' en de '*digital immigrants*', verwijzend naar de kloof tussen diegenen die opgroeiden met digitale media en technologieën enerzijds en diegenen die de digitale taal moesten leren in de loop van hun leven anderzijds (PRENSKY, 2001), of tussen diegenen die toegang hebben versus diegenen die geen of beperkte toegang hebben tot digitale technologieën en toepassingen (MARIËN & VLEUGELS, 2011).

Wanneer de samenleving verandert, veranderen haar instellingen ook, de gevangenis inbegrepen (FRANKE, 1990). De gevangenis als instelling ontsnapt dus niet aan de toenemende digitalisering. In het Belgische gevangeniswezen zijn verschillende digitale beheersinstrumenten (zoals het SIDIS-Suite programma, waarin gegevens over alle gedetineerden zijn opgenomen) en technologische hulpmiddelen (bv. deurbediening op afstand, etc.) operationeel. Deze toepassingen van technologie illustreren dat de tussenschotten tussen de gevangenis en de digitaliserende samenleving poreus zijn (ROBERT, 2007). Ook voor gedetineerden heeft digitalisering gevolgen, niet in het minst omdat het de detentie-ervaring zou kunnen wijzigen (JEWKES, 2013). Detentie komt in deze digitale tijden niet langer alleen nog neer op fysieke afzondering van de samenleving, maar impliceert ook digitale deprivaties (BARREIRO-GEN & NOVO-CORTI, 2015). Door de voortschrijdende digitalisering en de alomtegenwoordige vanzelfsprekende toegang tot ICT in de samenleving zou detentie, waarbij men gedwongen *off-line* gaat, wel eens kunnen leiden tot een nieuwe 'gevangenispijn' (cf. de *pains of imprisonment*, zie SYKES, 1958). JOHNSON (2005: 257) heeft het in dit verband over "*a distinctive pain of modern imprisonment*". Het contrast dat ontstaat tussen de snel ontwikkelende digitaliserende buitenwereld en de digitale exclusie of achterstelling van diegenen die geen of moeilijk toegang hebben tot ICT, brengt JOHNSON (2005: 263) ertoe om gedetineerden te omschrijven als "*cavemen in an era of speed-of-light technology*".

In het Belgische gevangeniswezen zijn diverse initiatieven genomen om de digitale kloof te overbruggen. De meest in het oog springende innovatie op dit vlak is PrisonCloud. Dit digitale communicatieplatform voor gedetineerden is momenteel enkel beschikbaar in de gevangenissen van Beveren, Leuze-en-Hainaut en Marche-en-Famenne. Met PrisonCloud heeft het Belgische gevangeniswezen zich aan de kop van het peloton in de digitalisering voor gedetineerden geplaatst, zo valt af te leiden uit de vele internationale delegaties bezoekers aan de PrisonCloud-gevangenissen en vermeldingen in publicaties (bv. KNIGHT, 2015). Dit artikel focust op de Belgische situatie en gaat in op het aanbieden van het PrisonCloud platform aan gedetineerden en de daarmee samenhangende penologische discussie over normalisering.

De invoering van PrisonCloud maakt digitale technologie voor elke gedetineerde 24/7 op cel beschikbaar. Hiermee kan het nieuwe kansen bieden voor (positieve) normalisering van het gevangenisleven, waarbij het leven in de gevangenis zoveel als mogelijk lijkt op het leven buiten de gevangenis. Toch blijven de mogelijkheden van PrisonCloud beperkt: het is niet zo dat gedetineerden nu zich hiermee helemaal vrij kunnen begeven in de virtuele wereld van het internet, integendeel. Bovendien werden kort na de introductie van PrisonCloud meteen haar virtuele grenzen duidelijk (zie sectie 4). De doelstelling van dit artikel is een historisch-penologische analyse van de vraag in welke mate gedetineerden al dan niet toegang mogen hebben tot de buitenwereld.

Na een korte beschrijving van PrisonCloud situeert dit artikel de introductie ervan binnen het historische perspectief van een bredere en toenemende opening van het gevangenisle-

ven naar de buitenwereld. Op basis van beschikbare literatuur en interne documenten bespreken we de eerdere invoering van bezoek en briefwisseling, telefoon en radio, televisie en andere media in de gevangenis. Vervolgens kaderen we PrisonCloud als modernere variant voor uitwisseling van informatie en communicatie vanuit het penologische beginsel van normalisering en identificeren we grenzen en limieten voor normalisering van het leven achter de tralies. Daarbij plaatsen we PrisonCloud in een tendens naar meer openheid voor wat er buiten de gevangenis gebeurt. Telkens er nieuwe stappen in die openheid komen, flakkeren gekende discussies op, onder meer omtrent '*less eligibility*' (verdienen gedetineerden het wel om toegang te hebben tot zo'n digitaal platform, terwijl andere achtergestelde groepen in de samenleving dat niet of minder gemakkelijk hebben?) en het spanningsveld tussen normalisering van het gevangenisregime enerzijds en de veiligheidsimperatief anderzijds.

Tal van interessante vragen blijven in deze bijdrage echter buiten beeld, onder meer over de impact van PrisonCloud op het leven in de gevangenis (bijvoorbeeld de sociale relaties tussen gedetineerden onderling en tussen gedetineerden en personeel), de relatie tussen de publieke en privésector (bv. bij de ontwikkeling van PrisonCloud), hoe de Belgische situatie zich verhoudt tot de internationale context², etc.

2. PRISONCLOUD: EEN DIGITAAL COMMUNICATIEPLATFORM IN DE GEVANGENIS

PrisonCloud is een dienstenplatform voor gedetineerden en werd voor het eerst in gebruik genomen bij de opening van de gevangenis van Beveren in maart 2014.³ Later werd PrisonCloud ook geïmplementeerd in de gevangenissen van Leuze-en-Hainaut (september 2014) en Marche-en-Famenne (november 2016). Op termijn is het de bedoeling om PrisonCloud in alle penitentiaire inrichtingen in te voeren (Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2015). De eerste stap hiertoe werd reeds gezet door de hernieuwing van het telefoniesysteem die elke Belgische cel van een telefoon moet voorzien (X, 2018).

De officiële doelstelling van PrisonCloud is driedelig (FOD Justitie, 2015). Op het organisationele niveau moet het digitale platform het aantal bewegingen binnen de inrichting verminderen en de heersende schrijfcultuur aanpakken, door bijvoorbeeld het digitaliseren van de rapportbriefjes. Daarnaast streeft de introductie van PrisonCloud ook personeelsgerelateerde doelstellingen na. Door het aanbieden van verschillende faciliteiten op celniveau, wordt een verlaging van de werkdruk van het bewakend personeel beoogd. BEYENS (2015a) stelt hierbij de vraag of het personeel zal worden ingezet voor andere re-integratiegerichte bejegeningstaken of dat het platform vooral een voorwendsel zal zijn om minder in te zetten op personeel en dus vooral past in een besparingsoperatie. Eveneens luidt het dat PrisonCloud een middel moet zijn om gedetineerden op een meer efficiënte en verantwoordelijke manier aan de interne werking in de inrichtingen te laten deelnemen (e-BO Enterprises, 2015). In het kader van de re-integratie wil men met PrisonCloud een antwoord bieden op de evolutie van de huidige samenleving naar een digitale samenleving (e-BO Enterprises, 2015).

PrisonCloud wordt centraal aangestuurd, waardoor de toegang tot de verschillende diensten afzonderlijk kan worden ingesteld en aangepast aan de individuele situatie van elke gedeti-

2 Zie voor een aantal recente internationale trends bijvoorbeeld KERR en WILLIS (2018).

3 PrisonCloud is het resultaat van een publiek-private samenwerking tussen e-BO Enterprises en de Federale Overheidsdienst Justitie (X, 2014b). e-Bo Enterprises is een private onderneming die eveneens diensten verleent aan andere instellingen binnen de overheid, bijvoorbeeld de politie. Zie verder ook: <http://www.ebo-enterprises.com/nl/prisoncloud>

neerde (BOCKLANDT, 2016). Om toegang te krijgen tot de diensten en eigen gegevens, krijgt de gedetineerde een persoonlijke identificatietoken, onder de vorm van een USB-stick (BEYENS, 2015b). Naast deze USB-stick, is er in de cel een monitor, toetsenbord, headset, afstandsbediening, muis en een beveiligde *Thin Client*⁴ aanwezig (X, 2014b). De verschillende applicaties die thans worden aangeleverd, zijn: intranet, help, telefoon, film, bibliotheek, *e-learning*, kantine, virtuele desktop, rapportbriefjes, televisie, mijn regime, agenda, alarmklok, werk (*call center*), games en meditatie.⁵ De meerderheid van deze diensten wordt gratis beschikbaar gesteld, maar voor het telefoongebruik, de virtuele desktop⁶ en televisie⁷ bijvoorbeeld dienen de gedetineerden te betalen (BROSENS, DE DONDER, & Foriner consortium, 2016). De applicaties kunnen op termijn echter worden uitgebreid (BEYENS, 2015b). Zo wordt er al langer nagedacht over de mogelijkheid tot videoconferencing en een SMS-service (BROSENS et al., 2016). Toegang tot het internet is technisch gezien wel mogelijk binnen PrisonCloud (en kan bv. worden beperkt tot een selectie van externe websites), maar is vandaag niet (meer) voorzien; ook de toegang tot een (gedigitaliseerd) juridisch dossier is tot op heden nog niet geïmplementeerd in het kader van PrisonCloud.⁸

PrisonCloud geeft toegang tot interne informatie over de gevangenis en de verschillende diensten (het intranet). Daarnaast laat het platform afstandscommunicatie toe met zowel interne diensten, zoals in Beveren bijvoorbeeld de directie, psychosociale dienst, boekhouding, griffie, onthaal, medische dienst, als externe diensten (consulenten van de erediens-ten, dienstverleners van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van sport, onderwijs, optredens en andere activiteiten).

Gedetineerden kunnen vanuit de cel rapportbriefjes en kantinebestellingen (on)rechtstreeks naar de bevoegde diensten of personeelsleden versturen. De gevangenis bepalen zelf welke diensten al dan niet rechtstreeks kunnen gecontacteerd worden door de gedetineerden. Voor het telefoongebruik wordt gewerkt met een *blacklist*, m.a.w. wordt er een lijst opgesteld met nummers die niet gebeld mogen worden.

PrisonCloud is dus een platform dat verschillende faciliteiten integreert en diverse functies en diensten digitaliseert, combineert en integreert, en deze continu toegankelijk maakt voor gedetineerden op hun cel. Momenteel wordt de toegang tot volgende websites via PrisonCloud gepland (maar niet gerealiseerd), op basis van vier categorieën: 1) de overheid en legale organisaties (kanselarij, buitenlandse zaken, binnenlandse zaken, financiën, mobiliteit, werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg, sociale zekerheid, volksgezondheid, justitie en economie), 2) de gewesten (Vlaanderen, Wallonië en Brussel), 3) werk (websites van sociale zekerheidsinstellingen en arbeidsbemiddelingsorganisaties zoals RVA/Onem (Vlaanderen en Wallonië) en Actiris (Brussel) en 4) informatie (DeRedactie, RTBF en Sporza).⁹

Bij de invoering van PrisonCloud in de gevangenis van Beveren werd een cursus aan de gedetineerden over het platform aangeboden door dienstverleners van de Vlaamse Gemeen-

4 Een *Thin Client* is een kleine computer waarmee rechtstreeks op de server wordt gewerkt. Wanneer iets wordt opgeslagen, gebeurt dit op de server en niet lokaal op de *Thin Client*.

5 <http://www.ebo-enterprises.com/en/available-applications>

6 De kost bedraagt 17 euro per maand in de gevangenis van Beveren. Deze virtuele desktop is vergelijkbaar met een beveiligde en gelimiteerde versie van Microsoft Windows en laat de gedetineerde onder meer toe teksten te schrijven (X, 2014b).

7 De kost bedraagt 15 euro per maand in de gevangenis van Beveren.

8 Het consulteren van het juridisch dossier vereist immers een digitalisering van juridische dossiers en de synchronisatie van PrisonCloud met andere applicaties van justitie. Dit is momenteel nog niet gerealiseerd.

9 Elektronisch onderhoud met Benny Goedbloed, verantwoordelijke PrisonCloud, op 7 december 2016.

schap. Vandaag worden in Beveren nieuwe gedetineerden in het systeem ingewijd door het bewakend personeel of medegedetineerden (BROSENS et al., 2016).

3. HOE DE BUITENWERELD DE GEVANGENIS BINNENKOMT: EEN TERUGBLIK¹⁰

Mogelijkheden om contacten met de buitenwereld (woord, beeld, klank) te onderhouden, zijn binnen een penitentiare context zeker niet nieuw. Bezoek van en briefwisseling met buiten maken reeds vanaf het einde van de 18^e eeuw deel uit van het inwendig gevangenis-regime. Dergelijke contactmogelijkheden werden in de negentiende-eeuwse penitentiare context echter erg beperkend ingevuld (MAES, 2009). Binnen een regime van cellulaire afzondering zoals dit in België vanaf de jaren 1840 gestalte kreeg, lag de klemtoon voornamelijk op boetedoening en innerlijke verbetering via morele beïnvloeding. Morele verbetering werd nagestreefd door elk menselijk contact tussen gedetineerden onderling onmogelijk te maken (cf. de daartoe getroffen materiële voorzieningen gericht op fysieke afzondering, het gebruik van de gevangenenkap of *cagoule*, ...). Daarnaast werden gedetineerden er ook toe verplicht te participeren aan re-integratiebevorderende activiteiten, zoals het door de gevangenisautoriteiten ingerichte onderwijs en godsdienstoefeningen (MAES, 2009).

Mogelijke 'schadelijke' invloeden van buitenaf moesten zo veel mogelijk worden geweerd. De frequentie van het zogenaamde familiebezoek en briefwisseling met buiten was daarom sterk gelimiteerd. Ook de vereisten waaronder externe bezoekers tot de gevangenis konden worden toegelaten (graad van verwantschap, voorafgaande machtiging, moraliteitsvereiste), waren zeer stringent opgevat. Op het vlak van bezoekfrequentie stelde het reglement van de centrale gevangenis te Leuven uit 1859 bijvoorbeeld dat bezoek van buiten beperkt was tot eens om de zes weken voor veroordeelden tot dwangarbeid, één bezoek per maand voor veroordeelden tot opsluiting, en eens om de 14 dagen voor veroordeelden tot (correctionele) gevangenisstraf (MAES, 2009). Mogelijkheden tot schriftelijke correspondentie met buiten waren veeleer beperkt. Brieven werden bovendien nauwgezet nagelezen en konden worden gecensureerd door bijvoorbeeld passages te schrappen waarin aan gedetineerden valse hoop op enige gunst zou worden gegeven. Daartegenover stond dat aan contacten met zogenaamde 'moreel' hoogstaande personen (aalmoezenier, gevangenisdirecteur, onderwijzer, ...) een veel groter gewicht werd toegekend. Binnen dergelijk project van moraliserende actie kregen gedetineerden enkel zorgvuldig geselecteerde 'stichtende' lectuur voorgeschoteld (MAES, 2009).

Familiebezoek en briefwisseling waren niet enkel slechts sporadisch toegestaan, maar werden ook gedifferentieerd toebedeeld, nl. naargelang de 'morele categorie' waarbinnen men werd toegewezen of naargelang de opgelegde strafduur (MAES, 2009). Deze gedifferentieerde invulling van het regime diende vooral de achterliggende doelstelling van intimidatie of afschrikking te bewerkstelligen. Overigens werd dit objectief – althans in theorie – eveneens nagestreefd door de detentiecondities in materieel opzicht, zowel in de perceptie door de buitenwereld als de detentiebeleving door de gedetineerde, als niet te 'luxueus' te doen ervaren (zie *infra*, paragraaf 4).

Het cellulaire afzonderingsregime was gebaseerd op een achterliggend mensbeeld van de mens als een '*homo clausus*' die vanuit zichzelf tot persoonlijkheidsontwikkeling kan

10 De in deze paragraaf opgenomen informatie over de historische ontwikkeling van het (Belgisch) gevangenisregime op het vlak van contacten met de buitenwereld (bezoek, briefwisseling, telefoon, geschreven en audiovisuele media, ...) is grotendeels gebaseerd op het doctoraatsproefschrift van Eric MAES (2009).

komen (zonder sociale interactie) (FRANKE, 1990). Binnen dergelijk kader werden contacten met de buitenwereld nog beschouwd als van ondergeschikt belang. Deze opvatting veranderde nadien fundamenteel, voornamelijk na de Tweede Wereldoorlog. Aansluitend bij het gedachtegoed van het zogenaamde 'nieuwe sociaal verweer' dat destijds opgang maakte (ANCEL, 1954), werd in het Tienjarig verslag over de Bedrijvigheid van het Bestuur der Strafinrichtingen bijvoorbeeld uitdrukkelijk beklemtoond dat een doeltreffende maatschappelijke re-integratie slechts kan worden gerealiseerd wanneer bij invrijheidstelling een stabiele gezinssituatie of op zijn minst een veilige thuisbasis kan worden verzekerd: *"Elke specialist in penitentiaire kwesties kent het belang van de goede betrekkingen met de familie voor de sociale wederaanpassing van de delinquenten. (...) [D]e administratie [...] moet al doen wat mogelijk is om [de bestaande betrekkingen met de familie] (...) te onderhouden wanneer ze goed zijn en om ze te verbeteren wanneer ze te wensen over laten."* (Bestuur der Strafinrichtingen, 1955: 42). Met andere woorden, contacten met de buitenwereld en in het bijzonder deze met de (naaste) familie worden (voortaan) beschouwd als één van de hoekstenen van een penitentiair regime dat op maatschappelijk aanvaardbare re-integratie is gericht.

Binnen deze context ondergaat het regime van bezoek en briefwisseling in de naoorlogse periode ingrijpende wijzigingen. Een 'liberalisering' van het bezoekenregime is zowel zichtbaar op het vlak van de omschrijving van de categorie van bezoekers van wie men zonder voorafgaande toelating bezoek mag ontvangen, als op het vlak van bezoeklocatie en -setting, frequentie en duur ervan. Hoewel deze hervormingen in temporeel opzicht in gespreide orde worden doorgedrukt, ligt het zwaartepunt van de hervormingsbeweging in de periode vlak na WO II. De naoorlogse ontwikkeling van het regime van de briefwisseling met familie vertoont – naar inhoud en achterliggende rationaliteit toe – een vrij sterke parallel met de evolutie van het bezoekenregime. Afgezien nog van de evolutie van de specifieke regeling inzake penitentiaire controle, zijn er, net zoals bij het bezoek, ook in verband met de briefwisseling belangrijke regimewijzigingen aan te duiden met betrekking tot toelatingsvoorwaarden (categorie van personen met wie zonder voorafgaande toelating briefwisseling mag worden gevoerd) en contactfrequentie (door middel van briefwisseling). Na uitvaardiging van het nieuwe Algemeen Reglement van 1965 (K.B. 21 mei 1965) en de Algemene Instructie van 1971 wordt de regeling inzake bezoek van familie pas in 2000 (cf. ongestoord bezoek, kindvriendelijk bezoek) opnieuw aanmerkelijk gewijzigd.

Tijdens de tweede helft van de 20^e eeuw wordt het debat over de mogelijke invoering van nieuwe vormen van communicatie en informatie-uitwisseling met de buitenwereld verder aangezwengeld. Dit gebeurt vanuit een perspectief om de affectieve (familiale) relaties te vrijwaren, te stimuleren of te bevorderen, of louter vanuit een oogpunt van eenrichtings-informatievergaring, die al dan niet wordt gekaderd binnen een educatieve of professionele context (vorming, opleiding, voorbereiding op intrede in de arbeidsmarkt). Sommige technologische innovaties die ingang vonden in de vrije samenleving en daar gaandeweg brede verbreiding kennen, vonden mettertijd ook hun weg naar de gevangeniswereld.

Niet enkel geschreven media (kranten, tijdschriften) kwamen na WO II steeds meer in het bereik van gedetineerden te liggen. Gaandeweg werden onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen mogelijkheden gecreëerd van toegang tot nieuwe (audiovisuele) media, zoals radio en TV voor gedetineerden. Deze toegang was aan weinig regels gebonden en slechts zeer marginaal op centraal niveau omschreven. In de praktijk werd wél een en ander gerealiseerd. Kort na WO II werden in de cellen van de gedetineerden luidsprekers geïnstalleerd die hen de mogelijkheid boden radio-uitzendingen te beluisteren. Soms werden de programma's zelfs door gedetineerden zelf uitgezonden. Wat de toegang tot TV betreft,

werden, geruime tijd na afloop van WO II, zes bijzondere instellingen (d.i. gespecialiseerde inrichtingen of afdelingen die specifieke gedetineerdenpopulaties huisvestten)¹¹ uitgerust met één of meer televisieposten die werden ingeschakeld bij de opvoedende activiteiten in deze inrichtingen (Bestuur der Strafinrichtingen, 1965). Aanvankelijk werd geopteerd voor de installatie van een intern radiocircuit, met bij voorkeur de ingebruikname van vier kanalen (Ministeriële Omzendbrief nr. 1223, 1975), en voor de organisatie van TV-vertoningen in zaal. Op termijn konden alle gedetineerden, behoudens uitzondering, op hun cel beschikken over een radio- en televisietoestel dat ze al dan niet huurden van de inrichting (VAN DEN BERGE, 2002). Vanaf het begin van de jaren 1980 wordt het voor gedetineerden, mits akkoord van de directeur, mogelijk om een eigen radio- of televisietoestel te kopen (Ministeriële Omzendbrief nr. 1433, 1983). Televisietoestellen werden in de eerste plaats aangesloten op het plaatselijke distributienet, doch ontvingen meestal ook nog programma's via betaalzenders of satellietverbindingen.

Het telefoongebruik door gedetineerden wordt in de Belgische strafinrichtingen voor het eerst ingevoerd in de jaren 1980, aansluitend op een directeursvergadering in 1981 (VERCRUYSE, 1998). Eerst worden in een beperkt aantal gevangenen bij wijze van experiment publieke telefooncellen geïnstalleerd. In de loop van de jaren 1990 wordt de installatie van dergelijke toestellen progressief uitgebreid tot alle strafinrichtingen (Ministeriële Omzendbrief nr. 1546, 1989, Verslag aan de koning bij het Koninklijk Besluit van 2 mei 1996, BS 1 juli 1996). Om de professionele re-integratie van gedetineerden te bevorderen en/of hun algemene kennis te verhogen, wordt vanaf het midden van de jaren 1990 voor gedetineerden ook de mogelijkheid gecreëerd om gebruik te maken van PC-toepassingen (Ministeriële Omzendbrief nr. 1638, 1994, Ministeriële Omzendbrief nr. 1682, 1998). Onder strikte voorwaarden, en met name in zoverre er *“een aanwijsbaar verband [bestaat] met opleidingsdoel-einden, reclasseringsmogelijkheden of tewerkstelling van de gedetineerde”* kan het gebruik van een computer op cel aan gedetineerden worden toegestaan (Ministeriële Omzendbrief nr. 1682, 1998). Onder bepaalde voorwaarden konden informaticatoepassingen ook worden samengebracht in een daartoe bestemd lokaal.

In 2012 werd er in de open inrichting te Hoogstraten gestart met het proefproject Skype waarbij gedetineerde vaders konden communiceren met hun kind(eren). Het project werd omwille van juridische en veiligheidsredenen¹² echter niet uitgebreid naar andere inrichtingen (FOD Justitie, 2013). Thans vormen ook videogames een belangrijk tijdverdrijf achter de gevangensmuren (RIBBENS & MALLIET, 2011). Waar radio, TV en telefoon intussen sterk zijn ingeburgerd in het hedendaagse gevangenisleven, is de invoering van PrisonCloud een volgende logische stap in de aanpassing van het gevangenisregime aan ontwikkelingen in de vrije samenleving.

4. PRISONCLOUD VOOR GEDETINEERDEN EN NORMALISERING VANUIT HISTORISCH PERSPECTIEF

De implementatie van PrisonCloud in drie gevangenen geeft gedetineerden in hun cel standaard toegang tot digitale applicaties, die de buitenwereld moet binnen brengen, zoals films en televisie, e-learning en telefoon op cel. Gedetineerden kunnen dankzij PrisonCloud

11 Zie voor de specialisering van de penitentiaire inrichtingen tijdens het interbellum en na WO II, meer concreet: MAES (2009: 254 e.v.).

12 In het Jaarverslag 2012 (FOD Justitie, 2013) van het DGEPI worden er geen verdere details gegeven over wat deze juridische en veiligheidsredenen dan net zijn.

ook binnen de gevangenis diensten digitaal contacteren, afspraken vastleggen, etc. Waar voordien toegang tot digitale technologie op individuele basis werd toegekend (bv. video-games, een pc op cel), is de toegang tot PrisonCloud in de gevangenissen die ermee zijn uitgerust, voor alle gedetineerden mogelijk en gelijk.

In dit punt bespreken we de implicaties van PrisonCloud voor gedetineerden vanuit normaliseringsperspectief. Eerst gaan we in op het beginsel van (positieve) normalisering, een principe dat zowel in de Basiswet (2005) als in internationale rechtsteksten verankerd zit. In welke mate is de digitalisering via PrisonCloud gelijkaardig aan wat er in de buitenwereld gebeurt? Welke uitdagingen zien we voor het gebruik van PrisonCloud die mogelijks exemplarisch zijn voor de verdere digitalisering in het gevangeniswezen? En welke grenzen worden aan het streven naar (verdere) digitalisering van de detentie gesteld?

4.1. Normalisering

De manier waarop aan een gevangenisregime concreet gestalte wordt gegeven en de in de vrije buitenwereld beschikbare faciliteiten ook aan gedetineerden worden toegekend, wordt bepaald door de achterliggende penitentiaire filosofie.¹³ In 1956 schrijft DUPRÉEL, toenmalig directeur-generaal van het Belgische gevangeniswezen, dat “*de beroving van vrijheid [...] een onontbeerlijke sanctie [is] maar [...] tevens voldoende op zichzelf.*” (DUPRÉEL, 1956: 256) Hiermee zet hij de deur op een kier voor de uitwerking van een volwaardige rechtspositie voor gedetineerden (zie ook DUPRÉEL, 1958). Hij verwijst hiermee ook naar wat vandaag in de penologie bekend staat als het zogenaamde ‘normaliseringsbeginsel’. Concreet betekent dit dat de levensomstandigheden in de gevangenis zoveel mogelijk in overeenstemming (dienen te) worden gebracht met de levensomstandigheden in de vrije samenleving.¹⁴ Bijkomend preciseren de *European Prison Rules* uit 2006 in dit verband dat het enkel gaat om de overname van de positieve aspecten van het leven buiten de muren, nl.: “*Life in prison shall approximate as closely as possible the positive aspects of life in the community*” (regel 5; eigen onderlijning).

Uitgangspunt van deze visie is dat detentie mensen beschadigt en dergelijke ‘detentie-schade’ moet worden bestreden via normalisering van de detentiesituatie – wat ook een dergelijke regeling van de rechtspositie vooronderstelt. Schadebeperking (via normalisering) wordt hierbij gezien als een noodzakelijke, maar daarom nog geen voldoende, voorwaarde voor de realisatie van te individualiseren en toekomstgerichte doelstellingen bij de tenuitvoerlegging van de vrijheidsbenemende straf, nl. herstel en re-integratie: “[Het schadebeperkingsbeginsel] *gaat er van uit dat het een illusie is om te verwachten dat een vrijheidsstraf positieve gevolgen kan hebben als men eerst niet alles doet om de schade, het bijkomende puin van de detentie, op afstand te houden. Dit puin verplettert alle hoop op positieve gerichtheid, bereidheid of capaciteit tot reïntegratie*” (eigen onderlijning) (Parl. St., Kamer, 2000-2001, 1076/001: 7-8).

De Belgische Basiswet uit 2005 die de belangrijkste principes van het gevangenisregime vastlegt, geeft vanuit normatief oogpunt op vele vlakken concrete invulling aan dit leiden-

13 De bespreking van het beginsel van normalisering en *less eligibility* verderop in deze paragraaf, vanuit een (rechts)historisch perspectief, is in belangrijke mate gebaseerd op het doctoraatsproefschrift van Eric MAES (2009).

14 Zie in dit verband ook regel 60 van de vroegere *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners* (1955) en regel 65 uit de eerdere Europese Gevangenisregels uit 1987. Zie voor het normaliseringsbegrip ook: SNACKEN (2002).

de beginsel van normalisering. Hoewel niet tot in al zijn radicaliteit doorgetrokken¹⁵, kent de Basiswet wel uitgebreide rechten tot contact met de buitenwereld, zoals bezoek, briefwisseling en telefoon toe. Zo hebben gedetineerden bijvoorbeeld recht op minimum drie bezoeken per week (ongestoord bezoek inbegrepen), gespreid over drie dagen, met op zijn minst één dag in het weekend en de woensdagnamiddag (art. 58, § 2)¹⁶. Gedetineerden krijgen eveneens het recht om, onverminderd andersluidende wettelijke bepalingen¹⁷, onbeperkt brieven te verzenden en te ontvangen, ook met medegedetineerden (Collectieve Brief nr. 107, 2011) (art. 54, § 1), door tussenkomst van de directeur (art. 54, § 2) en onder specifiek bepaalde voorwaarden inzake penitentiaire controle (zoals geformuleerd in art. 55-57). Verder beschikken ze, behoudens uitzonderingen, over het recht om op eigen kosten dagelijks te telefoneren met personen van buiten de gevangenis (art. 64, § 1)¹⁸, en dit voor een duur en op tijdstippen die door het huishoudelijk reglement van elke gevangenis afzonderlijk worden bepaald (art. 64, § 1). Het gebruik van andere telecommunicatiemiddelen is slechts toegestaan indien ze ter beschikking van de gedetineerden worden gesteld door de penitentiaire administratie of wanneer het door of krachtens de Basiswet is toegelaten (art. 65 Basiswet, zoals gewijzigd door artikel 140 van de Wet van 25 december 2016). Mobiele telefoons zijn automatisch uitgesloten¹⁹; het gebruik ervan vormt overigens een tuchtrechtelijke inbreuk.

Hoewel het verlenen van toegang tot digitale media en communicatiemiddelen, bijvoorbeeld door middel van digitale platformen zoals PrisonCloud, vanuit normaliseringsperspectief (in functie van schadebeperking) op het eerste gezicht een vanzelfsprekende gedachte lijkt te zijn, is de realiteit toch anders. Discussies naar aanleiding van de invoering en verdere uitbouw van PrisonCloud geven aan dat het dichten van de digitale kloof tussen buitenwereld en gevangenis toch geen sinecure blijkt te zijn, op allerlei begrenzings botst – die ook bepaalde herinneringen uit het verleden oproepen – én bovendien nieuwe relevante en penologisch interessante vragen opwerpt.

Een eerste belangrijk aandachtspunt (of begrenzing) in dit verband is de vaststelling dat PrisonCloud vanaf zijn invoering al op ruime belangstelling van media en publieke opinie kan rekenen. In publieke reacties en berichtgeving wordt daarbij vaak de vergelijking met de buitenwereld gemaakt en soms teruggesproken naar oude (penologische) concepten. Zo rees bij de implementatie van het platform al meteen publiekelijk de vraag of *‘dat allemaal niet wat veel luxe [is]’* (X, 2014a). Dergelijke publieke gevoeligheid voor (vermeende) luxe in de gevangenis is niet nieuw, maar van alle tijden. In het verleden waren overigens ook beleidsverantwoordelijken en strafrechtsdeskundigen zelf, zeker in de 19^e-eeuwse strafuitvoeringspraktijk, hier bepaald niet ongevoelig voor.²⁰ Anders dan het hedendaagse officiële

15 Bijvoorbeeld de afwijzing van een ‘normale’ verloning voor penitentiaire arbeid – een voorstel dat is gesneuveld tijdens het parlementaire debat over het voorstel van Basiswet.

16 Behoudens de door de wet bepaalde uitzonderingen hebben verdachten recht op dagelijks bezoek (art. 58, § 1).

17 Bijvoorbeeld het verbod van vrij verkeer voor beklaagden; Eindverslag commissie Basiswet (2001).

18 Dit kan zowel naar vaste als naar GSM-nummers (zie hiervoor de huishoudelijke reglementen).

19 Voorstel van basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden, Verslag namens de Commissie voor de Justitie, uitgebracht door de heer André Perpète, *Parl.St. Kamer*, 2003-04, 0231/015, 95. Zie ook de toelichting bij artikel 64 (Voorstel van basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden, Amendement, *Parl.St. Kamer*, 2003-04, 0231/002, 93) waar uitdrukkelijk verwezen wordt naar de explosieve groei van het gebruik van mobiele telefoons en andere communicatiemiddelen.

20 Zie bijvoorbeeld de debatten in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers op 6 december 1837, 15 december 1840 en 22 december 1843. Tijdens het debat op 15 december 1840 stelde Kamerlid Eloy De Burdinne onder meer: *“Je suis d’avis sans doute que les prisonniers doivent être bien traités, mais il y a une distance entre le bien et le trop bien; et il est certain qu’on a lieu de croire qu’ils sont trop bien traités en ce sens qu’on voit souvent des condamnés après l’expiration de la peine qui leur a été infligée, commettre de nouveaux*

penitentiaire discours waarin ‘normalisering’ van het gevangenisleven ingeburgerd is, werd het toenmalige gevangenisbeleid nog sterk gekleurd door bekommernissen over hoe het ‘welvaarsniveau’ in de gevangenis zich verhield tot dat in de vrije buitenwereld.

4.2. ‘Less(er) eligibility’

Destijds werd, uitgaande van het ‘less eligibility’ principe (als dominant *leitmotiv*), aangenomen dat het algemene kwalitatieve niveau van het gevangenisregime en met name de materiële detentiecondities, vóór alles afgemeten dienden te worden aan geldende standaarden buiten de gevangenis muren. De idee van ‘less eligibility’ werd al in 1791 geformuleerd door BENTHAM (zie hierover MANNHEIM, 1939; KELLENS, 2000; DAEMS, 2006), en later in Frankrijk overgenomen door Charles LUCAS (LUCAS, 1836; BEYENS, 2000). Het raakte echter vooral breder bekend door het baanbrekende werk ‘*Punishment and Social Structure*’ van RUSCHE en KIRCHHEIMER (1939). MELOSSI (1999: 75) vat het principe bondig samen, als volgt: “(...) *the standard of living within prisons (as well as for those dependent on the welfare apparatus) must be lower than that of the lowest stratum of the working class, so that, given the alternative, people will opt to work under these conditions, and so that punishment will serve as a deterrent.*” (onze onderlijning). Het was de bedoeling om via toepassing van deze idee van ‘less(er) eligibility’²¹ de gevangenis te bestemmen als een oord dat voldoende afschrikwekkend zou zijn om (potentiële) misdadigers ervan te weerhouden om (opnieuw) criminele feiten te plegen (DUCPÉTAUX, 1844²²; zie ook RUSCHE, 1933). Daarnaast werd het ook als een leidend ethisch beginsel gehanteerd. Zo werd het als een vorm van sociale onrechtvaardigheid beschouwd wanneer gedetineerden beter zouden worden behandeld dan vrije, gezagsgetrouwe en ‘eerlijke’ burgers (DUCPÉTAUX, 1844; Bestuur Strafinrichtingen, 1955; FEEST, 1999).²³

De idee van ‘less(er) eligibility’ is geen exclusief 19e-eeuws leidend beginsel geweest voor de bepaling van de kwaliteitsstandaard van de materiële detentieomstandigheden. RUSCHE en KIRCHHEIMER (1939: 94) spreken zelfs over ‘less eligibility’ als “*the leitmotiv of all prison administration down to the present time*”.²⁴ Enkele voorbeelden uit de Belgische penitentiaire geschiedenis van de tweede helft van de 20^e eeuw bewijzen dit. Vlak na de Tweede Wereldoorlog was de gevangenisadministratie er zich terdege van bewust dat vanuit de buitenwereld

crimes pour retourner en prison. Cela me fait croire qu'on les traite un peu trop bien.” (onze onderlijning) (BS 16 december 1840)

- 21 Gezien het om een vergelijkende term gaat, nl. de levensomstandigheden dienen (ietwat) slechter te zijn dan die van de laagste arbeidersklassen in de vrije samenleving, meent bijvoorbeeld HUDSON (1996) dat het beter zou zijn om te spreken over ‘less eligibility’ in plaats van ‘less eligibility’ (onze onderlijning).
- 22 Zie bijvoorbeeld volgende stellingname door DUCPÉTAUX (1844: 450-451): “*Pour conserver son caractère répressif, il faut que l'emprisonnement impose certaines privations et fasse à tous égards aux condamnés une position moins favorable que celle qu'ils avaient auparavant. Or, l'on sait que la prison, sous l'empire du régime actuel, n'est le plus souvent, qu'un lieu de refuge, une sorte d'hospice pour un grand nombre de malheureux; ils y trouvent un gîte, une nourriture abondante, des soins empressés en cas de maladie, un travail modéré, des moyens d'instruction, une société de leur choix, des économies pour l'époque de leur libération, l'oubli des maux et des soucis qui assiégaient naguère leur pénible et aventureuse existence.*” (onze onderlijning)
- 23 Zo stelt DUCPÉTAUX (1844: 451): “*Il s'ensuit que le plus coupable souvent est le mieux traité, et que le régime de la prison, parfaitement tolérable pour le scélérat émérite, met au désespoir l'infortuné qui a conservé dans l'âme quelque sentiment de pudeur et d'honnêteté.*” Of zoals FEEST (1999: 100-101) aangeeft: “[...] it seems that the concept of 'less eligibility' can be phrased not only in terms of deterrence, but also in terms of social justice. In the Netherlands, where the traditional policy of one prisoner per cell has recently been questioned, one of the arguments is that old people have to share rooms in some old people's homes (and in comparison that seems unjust). Has 'normalization' superseded 'less eligibility' as a leitmotiv for prison administrations?” (onze onderlijning)
- 24 RUSCHE en KIRCHHEIMER (1939: 151) meenden dat “[t]he criminologists of the modern reform school have retained the older notion that the standard of living within the prison must be below the minimum standard outside.”.

mogelijks kritiek zou worden geuit ten aanzien van de destijds doorgevoerde verzachting van het tuchtregime. In de tegenargumentatie die ze opbouwde, werd dan ook onder meer expliciet gesteld dat “(...) alle luxe geweerd werd in de verwezenlijkte verbeteringen, dat de materiële toestand nog onder die van de arbeidersklas in het algemeen blijft, en de gevangenis een school is die als opdracht heeft de begeerte naar sociale vooruitgang op te wekken bij de veroordeelden.” (Bestuur Strafinrichtingen, 1955: 38; onze onderlijning).

Comparatieve verwijzingen naar de levensstandaard (of de beschikbaarheid over luxeproducten) in de vrije buitenwereld en naar de mate van maatschappelijke acceptatiegraad van penitentiaire innovaties zijn ook terug te vinden wanneer in de jaren 1960 televisietoestellen in de gevangenissen worden geïnstalleerd. In deze context wordt verwezen naar het intussen ‘normale’ karakter van dergelijke faciliteiten in de vrije samenleving: “Zo de radio, zeer verspreid onder de bevolking, na de tweede wereldoorlog in de inrichtingen veralgemeend werd, was de televisie door het publiek tamelijk lang beschouwd als een weeldeapparaat. Het was derhalve niet opportuun het in de gevangenissen binnen te brengen. Op het huidige ogenblik [we schrijven 1965] is de toestand echter gewijzigd en het plaatsen van televisietoestellen in de gevangenissen brengt niet meer dezelfde bezwaren mede.” (Bestuur der Strafinrichtingen, 1965: 301; MAES, 2009: 350; onze onderlijning). En gelijkaardig wordt eveneens bij de veralgemening van het gebruik van de telefoon in de gevangenissen halverwege de jaren 1990 benadrukt dat het gebruik ervan in de vrije samenleving intussen ‘normaal’ is geworden en bijgevolg geen (bijkomende) hinderpaal meer kan vormen voor de invoering ervan in het penitentiaire milieu: “Het beleid van humanisering van de detentievoorwaarden dat door het Bestuur Strafinrichtingen reeds meerdere jaren gevoerd wordt, heeft het mogelijk gemaakt de waaier mogelijkheden voor de gedetineerden om te communiceren met de buitenwereld, te verbreden. [...] Vermits het gebruik van de telefoon algemeen geworden is in onze samenleving, bleek het aangeraden over te gaan tot een geleidelijke installatie van openbare telefooncellen in onze gevangenissen.” (Verslag aan de Koning bij het KB van 2 mei 1996; onze onderlijning).

Waar ‘normaliteit’ in de vrije samenleving klaarblijkelijk een krachtige voedingsbodem vormt (of kan vormen) voor de invoering van dergelijke relatief nieuwe faciliteiten in de gevangenis, komt soms – en zelfs vrij recent nog – echter ook de idee van ‘less(er) eligibility’ opnieuw naar boven (zie ook DAEMS, 2006). Bij de bespreking van het voorstel van Basiswet waarin werd voorzien in een ‘normaal loon’ voor penitentiaire arbeid, werd door een van de parlementsleden expliciet gesteld dat het voorstel van wetsartikel dat bepaalt “(...) dat de inkomsten uit arbeid moeten overeenstemmen met wat in de vrije samenleving wordt betaald voor gelijkaardig werk [...] totaal irrealistisch is. Straks bevindt de gedetineerde zich nog in een meer comfortabele positie dan iemand in een gelijkaardige situatie in de vrije samenleving!”²⁵ Een gelijkaardige logica werd gevolgd bij besprekingen in verband met de bibliotheekvoorziening in de gevangenis. Aanvankelijk was voorzien dat aan gedetineerden een “zo ruim mogelijk aanbod” verstrekt diende te worden. Naar aanleiding van het debat in de Kamercommissie werd de tekst uiteindelijk bijgesteld, en beperkter opgevat, namelijk geherformuleerd tot “een voldoende groot aanbod”.²⁶ De vraag rees namelijk “[...] waarom [...] een gedetineerde een ruimer aanbod [moet] krijgen dan datgene wat bijvoorbeeld in de bibliotheek van een ziekenhuis of van een andere instelling wordt aangeboden?”²⁷

25 Parl. St., Kamer, nr. 0231/015 (discussie art. 79 Voorstel van Basiswet) p. 108.

26 Zie amendement nr. 128 – Monfils en Malmendier (MR): Parl. St., Kamer, 2003-2004, 0231/008, p. 19. Na intrekking van dit amendement werd een nieuw amendement ingediend, nl. amendement nr. 212 – Malmendier (MR) c.s.: Parl. St., Kamer, 2003-2004, 0231/014, p. 9.

27 Parl. St., Kamer, 2003-2004, 0231/015, p. 102.

Met de vraag naar toegang voor gedetineerden tot digitale media en moderne communicatietechnologieën wordt de discussie opnieuw aangewakkerd²⁸, en komt het spanningsveld tussen ‘less eligibility’ en normalisering weer op de voorgrond, zeker met betrekking tot de toegang tot internet. Opvallend is dat PrisonCloud vandaag op het vlak van internetverkeer en de ‘virtuele vrijheid’ die daarmee gepaard gaat, gedetineerden volgens de plannen over PrisonCloud slechts toegang zou geven tot een beperkt aantal websites, maar er *de facto* momenteel geen toegang is tot het internet. Terwijl SCHARFF-SMITH (2012), daarbij ook verwijzend naar recente rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)²⁹, van oordeel is dat een volledig verbod op internettoegang bij gedetineerden thans nog moeilijk te verdedigen valt en de publieke moraal en opinie vanuit mensenrechtelijk perspectief het normaliseringsprincipe niet zomaar kunnen overrulen (SCHARFF-SMITH, 2012), beklemtonen ook andere auteurs dat het principe van ‘less eligibility’ nog steeds zijn stempel drukt op de publieke opinie en beleidsmakers, en dat politici rekening houden met een publieke opinie voor wie de mogelijkheid van internettoegang contrasteert met haar idee over opsluiting (JEWKES, 2009; JEWKES & REISDORF, 2016). Anderzijds roept het beginsel van ‘normalisering’ zelf ook heel wat vragen op. Zo stelt FEEST (1999) bijvoorbeeld: *“What conditions outside prison are to be considered ‘normal’? Which kinds of restrictions (and differences from normality) are necessarily connected with imprisonment? Is it realistic to ask for equal pay, if penal labour has serious deficiencies with respect to productivity? [...]”* (FEEST, 1999: 100). Dat de *European Prison Rules* uit 2006 uitdrukkelijk stellen dat het dient te gaan om de positieve aspecten van het extramurale leven, heeft wel degelijk een reden: *“Het normaliseringsbeginsel zou negatief uitwerken waar het leven buiten de muren hard en miserabel is. Het normaliseringsbeginsel zou dan met zich meebrengen dat je die harde en miserabele aspecten van het dagelijks leven ook binnen de muren tot uiting laat komen in de bejegening van gedetineerden. Daarom is in dit beginsel bewust gezegd dat het normaliseringsbeginsel alleen de positieve aspecten van het leven buiten de muren betreft.”* (DE JONGE, 2006: 19; onze onderlijning, cursivering in de oorspronkelijke tekst).

Weliswaar is het niet ondenkbeeldig, zelfs zeer aannemelijk, dat gevangenisadministraties zich wat betreft internettoegang en e-mailverkeer laten leiden door eventuele kritiek vanuit de buitenwereld over al te veel (virtuele) ‘vrijheid’ binnen de gevangensemuren. Over de houding van de publieke opinie ten aanzien van toegang tot digitale media voor gedetineerden is vooralsnog echter weinig geweten. Uit voorlopige resultaten van Engels publieke opinieonderzoek blijkt dat er enige ‘nervositeit’ bestaat bij de burger over het geven van toegang tot digitale technologie aan gedetineerden: drie kwart van de respondenten vond dat e-mails zouden moeten gescreend worden en 57 procent van de respondenten vond dat toegang tot digitale technologie moet ‘verdiend’ worden (KNIGHT & HADLINGTON, 2017). De helft van de respondenten vond de toegang tot digitale technologie nuttig voor re-integratie, maar 80 procent vreesde er dan weer voor dat slachtoffers zouden kunnen worden gecontacteerd en 86 procent van de respondenten vreesden dat gedetineerden door de digitale technologie hun criminele activiteiten gewoon zouden kunnen verderzetten vanuit hun cel. Hoewel dit slechts eerste resultaten zijn die verder moeten worden geëxploreerd en dit onderzoek niet zomaar kan getransponeerd worden naar de Belgische situatie, brengen deze vaststellingen ons bij een ander belangrijk spanningsveld dat speelt in deze discussie, nl. dat tussen normalisering en veiligheidsoverwegingen.

28 Kamer van Volksvertegenwoordigers. (2014). Vraag nr. 39 van de heer Franky Demon van 28 oktober 2014. Vr. en Antw. Kamer 2014-2015. Bulletin nr. 54 003, 8 december 2014.

29 Het EHRM oordeelde dat de restricties die de rechten van de gedetineerden worden opgelegd “cannot be based solely on what would offend public opinion.” (EHRM 18 april 2007, nr. 44362/04, Dickson/United Kingdom)

4.3. Veiligheidsoverwegingen

Met de gevangenisstraf gaan diverse beperkingen gepaard die worden opgelegd in het kader van de interne en externe veiligheid. Daar waar de interne veiligheid betrekking heeft op de veiligheidsaspecten *intra muros*, betreft de externe veiligheid de vrijwaring van de veiligheid van de samenleving. De veiligheidsbeperkingen hebben een impact op het regime en de faciliteiten die beschikbaar worden gesteld voor gedetineerden.³⁰ Sommige voorzieningen worden niet ingevoerd omwille van potentiële veiligheidsredenen, andere zijn wel ingevoerd, maar van meet af aan omgeven door tal van veiligheidsvoorzieningen. Zo blijft het bezit en het gebruik van een gsm in de gevangenis verboden, ondanks de inburgering van mobiele telefoons in de vrije samenleving. Als reden wordt de reglementair voorziene controle aangehaald, die bij gsm-gebruik onmogelijk blijkt. Briefwisseling, telefoon en computer zijn anderzijds wel toegelaten, doch onder vooropgestelde voorwaarden (bv. de penitentiaire controle op de briefwisseling).

Vandaag hebben gedetineerden nog geen ongebreidelde rechten; wanneer de orde en veiligheid in het gedrang komen, kunnen bepaalde beperkingen en/of ontzeggingen volgen. Volgend voorbeeld illustreert de begrenzingen die aan de faciliteiten van gedetineerden kunnen worden opgelegd. In september 2014 ontstond er ophef over PrisonCloud, nadat bekend raakte dat één van de websites, beschikbaar gesteld via het platform, door gedetineerden werd gebruikt om berichten naar buiten te sturen.³¹ De media besteedden heel wat aandacht aan deze 'kinderziekte' van het computersysteem (bv. X, 2014a). De reactie van de overheid was niet alleen een onmiddellijk verbod op de toegang tot de websites, maar ook tot het volledige platform. Een maand later werd het communicatieplatform weer beschikbaar gesteld voor de gedetineerden en werd de externe beveiliging opgedreven (X, 2014b). Tot op heden hebben gedetineerden zelfs geen beperkte toegang tot het internet meer.³² Daarnaast kunnen er in het belang van (het goed verloop van) het gerechtelijk onderzoek in het kader van de voorlopige hechtenis ook grenzen worden gesteld aan bepaalde faciliteiten en kunnen diverse inperkingen worden opgelegd die het contact met de buitenwereld beperken (MAES, 2009; VAN DEN WYNGAERT, 2014).

5. CONCLUSIE

In dit artikel hebben we de invoering en het gebruik van PrisonCloud geanalyseerd als een veruitwendiging van maatschappelijke ontwikkelingen die ook, weliswaar langzaam, doordringen in het gevangeniswezen. Het aanbod van het digitale platform op cel is een nieuwe stap in de normalisering van het gevangenisregime. Via PrisonCloud krijgen gedetineerden 24/7 toegang tot de telefoon vanuit hun cel, kunnen ze TV kijken en zouden ze ook toegang kunnen krijgen tot een selectie van websites (vb. om werk te zoeken), in het kader van de voorbereiding op re-integratie in de samenleving. De wijze waarop PrisonCloud is onthaald en wordt geïmplementeerd, is beschreven als een logische stap in de verdere ontwikkeling van het gevangenisregime en de opening van de gevangenis naar de buitenwereld. Het normaliseringsbeginsel is hierbij een leidend principe geworden en vanuit dit perspectief is de introductie van digitale technologieën evident. Specifiek voor PrisonCloud is dat het, in de gevangnissen waar het beschikbaar is, onmiddellijk toegankelijk wordt

³⁰ Zie over de limieten van normalisering, o.m. omwille van veiligheidsredenen, bv. ook VOLLAN (2016).

³¹ Kamer van Volksvertegenwoordigers. (2014). Vraag nr. 39 van de heer Franky Demon van 28 oktober 2014. Vr. en Antw. Kamer 2014-2015. Bulletin nr. 54 003, 8 december 2014.

³² De applicatie 'bibliotheek' is hier een uitzondering op. Gedetineerden kunnen de catalogus van de lokale bibliotheek raadplegen.

gesteld voor alle gedetineerden en dat het dus niet aangewend wordt als een privilege. Dit heeft o.i. ook te maken met het feit dat PrisonCloud een gedeelte van de interne communicatie tussen de gedetineerde en diensten in de gevangenis vervangt. Een selectieve toegang tot PrisonCloud zou twee parallelle communicatiekanalen creëren tussen de gedetineerde en de diensten in de gevangenis, wat al snel tot praktische moeilijkheden en problemen zou leiden. Tegelijk kan de kostprijs die verbonden is aan het gebruik van bijvoorbeeld telefoon of tekstverwerking wel een limiet stellen op de gebruiksmogelijkheden voor de gedetineerden, waardoor het de ongelijkheid tussen de 'haves' en de 'have nots' kan versterken.

Verder opereert het normaliseringsprincipe, ook vandaag nog, in een spanningsveld, waarbij het moet optornen tegen negatieve gevoelens geïnspireerd door het '*less(er) eligibility*' principe en veiligheidsoverwegingen. Hierbij rijst de vraag in welke mate buitenstaanders vertrouwd zijn met het gevangeniswezen en meer in het bijzonder met PrisonCloud, en in welke mate beleidsmakers zich moeten laten leiden door al dan niet reële angsten bij de publieke opinie om de toegang tot een selectie van websites opnieuw open te stellen. De grote bekommernis voor de externe veiligheid leidt ertoe dat PrisonCloud vandaag vooral gebruikt wordt als intern communicatieplatform en dat daardoor de re-integratieve potenties onderbenut worden of blijven. De technische mogelijkheden zijn alvast aanwezig, nu de wil en de visie nog om de verdere implementatie te realiseren.

REFERENTIES

Literatuur

- ANCEL, M. (1954). *La défense sociale nouvelle, un mouvement de politique criminelle humaniste*. Paris: Cujas.
- ANDERSON, C. (2012). *Makers. The New Industrial Revolution*. New York: Crown Business.
- BARREIRO-GEN, M. & NOVO-CORTI, I. (2015). Collaborative learning in environments with restricted access to the internet: Policies to bridge the digital divide and exclusion in prisons through the development of the skills of inmates. *Computers in Human Behavior*, 51, 1172-1176.
- Bestuur der Strafinrichtingen (1955). Tienjarig verslag 1945-1955. *Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen*.
- Bestuur der Strafinrichtingen (1965). Vijfjaarlijks verslag 1960-1965. *Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen*.
- BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk, Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUBPress.
- BEYENS, K. (2015a). De opmars van (informatie)technologie in de Belgische strafuitvoering. Waar zijn de limieten? *Orde van de Dag*, 69, 86-94.
- BEYENS, K. (2015b). PrisonCloud. Een ICT-platform voor de Belgische gevangenen. *Panopticon*, 36(2), 122-126.
- BOCKLANDT, P. (2016). *Mogelijkheden en aanbevelingen i.v.m. online hulp- en dienstverlening voor gedetineerden. Op weg met of zonder Prison Cloud op elke cel*. Verkregen op 24 februari 2019, via <http://www.onlinehulp-arteveldehogeschool.be/onlinehulponderzoek/mogelijkheden-van-onlinehulp-voor-gedeteneerden-verkennen/>.
- BROSSENS, D., DE DONDER, L. & Foriner consortium. (2016). *Educational participation of European citizens detained in a foreign European country* (Foriner project). Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- DAEMS, T. (2006). Wikken en wegen in de strafuitvoering. *Proces*, 1, 21-28.

- DE JONGE, G. (2006). De Europese gevangenisregels herzien. Nu nog een verdrag om ze rechtskracht te geven. *Fatik: Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 110, 15-22.
- DUCPÉTIAUX, E. (1844). De la réforme des prisons en Belgique. *La Belgique judiciaire*, 29, 450-451.
- DUPRÉEL, J. (1956). Hedendaagse penitentiaire methodes. *Bulletin van het Bestuur strafinrichtingen*, 251-264.
- DUPRÉEL, J. (1958). Een nieuw begrip: De rechten der gevangenen. *Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen*, 363-380.
- e-BO Enterprises (2015, 3 december). PrisonCloud [video file]. Verkregen op 15 januari 2019, via <http://www.ebo-enterprises.com/nl/prisoncloud>.
- FEEST, J. (1999). Imprisonment and prisoners' work. Normalization or less eligibility? *Punishment & Society*, 99-107.
- FOD Justitie (2013). *Jaarverslag 2012. Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen*. Verkregen op 24 februari 2019, via https://justice.belgium.be/sites/default/files/downloads/jaarverslag%20nl_spread.pdf.
- FOD Justitie (2015). *Jaarverslag 2014. Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen*. Verkregen op 24 februari 2019, via <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/BAT%20NL%202014.pdf>.
- FRANKE, H. (1990). *Twee eeuwen gevangen. Misdaad en straf in Nederland*. Utrecht: Uitgeverij het Spectrum.
- HUDSON, B. (1996). *Understanding justice. An introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory*. Buckingham: Open University Press.
- JEWKES, Y. (2009). The role of the Internet in the twenty-first-century prison. Insecure technologies in secure spaces. In K. FRANKO AAS, H. OPPEN GUNDHUS & H. MORK LOMELL (Eds.), *Technologies of insecurity. The surveillance of everyday life* (pp. 171-188). New York: Routledge/Cavendish.
- JEWKES, Y. (2013). Penitentiary Systems In The Era of Internet Services In The West. *Laboratorium*, 5(3), 125-133.
- JEWKES, Y. & REISDORF, B. C. (2016). A brave new world: The problems and opportunities presented by new media technologies in prisons. *Criminology and Criminal Justice*, 16(5), 534-551.
- JOHNSON, R. (2005). Brave New Prisons: The Growing Social Isolation of Modern Penal Institutions. In A. LIEBLING & S. MARUNA (Eds.), *The Effects of Imprisonment* (pp. 255-284). New York: Willan Publishing.
- KELLENS, G. (2000). *Punir. Pénologie & droit des sanctions pénales*. Liège: Editions juridiques de l'Université de Liège.
- KERR, A. & WILLIS, M. (2018). Prisoner use of information and communications technology. *Trends & issues in crime and criminal justice*, 560. Verkregen op 24 februari 2019, via <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi560>.
- KNIGHT, V. (2015). Some Observations on the Digital Landscape in Prisons Today. *Prison Service Journal*, 220, 3-15.
- KNIGHT, V. & HADLINGTON, L. (2017). *Public Acceptability Survey on the Prisoners' Access to Digital Technology: Emerging Results*. Verkregen op 24 februari 2019, via <https://icpa.org/public-acceptability-survey-on-the-prisoners-access-to-digital-technology-emerging-results/>.
- LUCAS, C. (1836). *De la réforme des prisons ou de la théorie de l'emprisonnement, de ses principes, de ses moyens et de ses conditions pratiques*. Paris: Legrand et Bergounioux.
- MAES, E. (2009). *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar gevangeniswezen*. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- MANNHEIM, H. (1939). *The dilemma of penal reform*. London: Allen & Unwin.
- MARIËN, I. & VLEUGELS, C. (2011). Van digitale kloof naar digitale inclusie: Naar een duurzame ondersteuning van e-inclusie initiatieven in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 39(4), 104-119.

- MELOSSI, D. (1978). (Introduction to) Georg Rusche and Otto Kirchheimer 'Punishment and Social Structure' [Book review]. *Crime and Social Justice*, 73-85.
- PRENSKY, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- RIBBENS, W. & MALLIET, S. (2015). The appeal of digital games to male prisoners. *Poetics. Journal of Empirical Research on Culture, the Media and the Arts*, 48, 1-20.
- ROBERT, L. (2007). Poreuze muren. Normalisering van de gevangenis in de vloeibare moderniteit. In T. DAEMS & L. ROBERT (Eds.), *Zygmunt Bauman. De schaduwzijde van de vloeibare moderniteit* (pp. 115-130). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- RUSCHE, G. (1933/1978). Labour market and the penal sanction: Thoughts on the sociology of criminal justice. *Crime and Social Justice*, 10, 2-8. [geciteerd in: FEEST, J. (1999). Imprisonment and prisoners' work. Normalization or less eligibility? *Punishment & Society*, 1(1), 99-107].
- RUSCHE, G. & KIRCHHEIMER, O. (1939). *Punishment and social structure*. New York: Columbia University Press.
- SCHARFF-SMITH, P. (2012). Imprisonment and Internet-Access. Human rights, the principle of normalization and the question of prisoners access to digital communications technology. *Nordic Journal of Human Rights*, 30(4), 454-482.
- SNACKEN, S. (2002). « Normalisation » dans les prisons: concept et défis. L'exemple de l'Avant-projet de loi pénitentiaire belge. In O. DE SCHUTTER & D. KAMINSKI (Eds.), *L'institution du droit pénitentiaire. Enjeux de la reconnaissance de droits aux détenus* (pp. 133-152). Bruxelles: Bruylant.
- SYKES, G. M. (1958). *The Society of Captives*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- VAN DEN BERGE, Y. (2002). *Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*. Gent: De Boeck & Larcier.
- VAN DEN WYNGAERT, C. (2014). *Strafrecht en strafprocesrecht. In hoofdlijnen*. Antwerpen: Maklu.
- VERCRUYSE, J. (1998). *Penitentiair werkschrift. Basisopleiding penitentiair beampten*. Merksplas: Vervolmakingsinstituut der Penitentiaire Kaders (V.I.P.K.).
- VOLLAN, M. (2016). Widening the scope of the principle of normality. *Advancing Prisons Journal*, 1, 90-94.
- X (2014a, 15 februari). Nieuwe gevangenis in Beveren: bellen en surfen via 'Prison Cloud'. *De Morgen*, 12.
- X (2014b). *PrisonCloud: a complete overview* (Ongepubliceerd document).
- X (2018). *Elke Belgische cel krijgt eigen telefoon én beter tarief*. Verkregen op 6 februari 2019, via <https://www.koengeens.be/news/2018/12/26/elke-belgische-cel-krijgt-eigen-telefoon-en-beter-tarief>.

Wetgeving

- Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005.
- FOD Justitie (1975). Ministeriële Omzendbrief nr. 1223 van 5 maart 1975 betreffende het regime van de gedetineerden.
- FOD Justitie (1983). Ministeriële Omzendbrief nr. 1433 van 23 februari 1983 betreffende colli voor gedetineerden.
- FOD Justitie (1989). Ministeriële Omzendbrief nr. 1546 van 10 oktober 1989 betreffende telefoongebruik door gedetineerden.
- FOD Justitie (1994). Ministeriële Omzendbrief nr. 1638 van 20 december 1994 betreffende het gebruik van informatica door gedetineerden.
- FOD Justitie (1998). Ministeriële Omzendbrief nr. 1682 van 27 februari 1998 betreffende het gebruik van informatica door gedetineerden op cel en in een gemeenschappelijk lokaal.

FOD Justitie (2011). Collectieve brief nr. 107 van 16 juni 2011 betreffende inwerkingtreding van verscheidene bepalingen van titels III en V van de basiswet.

Kamer van Volksvertegenwoordigers (2001). Eindverslag van de Commissie 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden'. Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de heren Vincent Decroly en Tony Van Parys. *Parl. St.* Kamer 2000-01. DOC 50 1076/001.

Kamer van Volksvertegenwoordigers (2014). Vraag nr. 39 van de heer Franky Demon van 28 oktober 2014. *Vr. en Antw.* Kamer 2014-2015. Bulletin nr. 54 003, 8 december 2014.

Kamer van Volksvertegenwoordigers (2015). Vraag nr. 557 van mevrouw Caroline Cassart-Mailleux van 1 oktober 2015. *Vr. en Ant.* Kamer 2015-2016. Bulletin nr. 54 053, 7 december 2015.

Koninklijk Besluit van 21 mei 1965 houdende het Algemeen Reglement van de Strafinrichtingen, *BS* 25 mei 1965.

Raad van Europa (2006). *Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies)*.

Verslag aan de koning bij het Koninklijk Besluit van 2 mei 1996 tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 21 mei 1965 houdende het Algemeen Reglement van de Strafinrichtingen, *BS* 1 juli 1996.

Wet 25 december 2016 tot wijziging van de rechtspositie van de gedetineerden en van het toezicht op de gevangenen en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *BS* 30 december 2016.